

Zicht op Burgerschap

Vragenlijst voor het meten van burgerschap in het voortgezet onderwijs

Inleiding

De overheid stelt strengere eisen aan het burgerschapsonderwijs van middelbare scholen. Zo verplicht de wet Verduidelijking Burgerschapsoopdracht (2021) om kwaliteitszorg voor burgerschapsonderwijs in te richten. Een van de manieren om vorm te geven aan kwaliteitszorg is om leerlingen te bevragen op hun burgerschapskennis en -houdingen. Dat is wat deze vragenlijst doet.

We hebben de vragenlijst *Zicht op Burgerschap* ontwikkeld in opdracht van OMO, in samenwerking met Riskchanger en een leernetwerk waarin docenten en andere belanghebbenden meedachten en feedback gaven. Het Expertisepunt Burgerschap heeft het leernetwerk mede mogelijk gemaakt.

De vragenlijst *Zicht op Burgerschap*:

- is geschikt voor leerlingen uit leerjaar 1 t/m 4, vmbo-b/k/g/tl, havo en vwo¹
- geeft een betrouwbaar beeld van burgerschapsonderwijs op schoolniveau
- is niet bedoeld om individuele leerlingen te beoordelen
- kan in een les worden afgenomen
- kan in verschillende leerjaren worden herhaald om voortgang te meten

Gemiddeld besteedt een leerling 25 minuten aan de vragenlijst, maar het is aan te raden om meer tijd te nemen voor uitleg en voor leerlingen die meer tijd nodig hebben.

Transparante kwaliteit

Bij bureau Common Ground zijn we graag transparant over de kwaliteit van onze diensten en producten. We leggen altijd welke keuzes we hebben gemaakt en waar we die op hebben gebaseerd, zodat je als school daar ze een oordeel over kan vormen. Voor de vragenlijst *Zicht op Burgerschap* hebben we:

1. Inhoudelijke eisen uit de wet Verduidelijking Burgerschapsoopdracht leidend gemaakt.
2. Gebruik gemaakt van een aantal vragen uit openbare wetenschappelijk gevalideerde vragenlijsten, zoals vragenlijsten over thuisgevoel van leerlingen (sense of belonging) en vragenlijsten over de democratie en rechtsstaat.²
3. Gebruik gemaakt van de ervaring en deskundigheid van (vmbo) docenten om de taaltoegankelijkheid te waarborgen.
4. Verschillende pilots uitgevoerd, met een enkele leerling, een klas leerlingen en twee grote pilots waar 10 scholen aan deelnamen.

De vragenlijst is onafhankelijk gevalideerd door methodologisch expert dr. Samantha Bouwmeester. Als voormalig adjunct hoogleraar in de methodologie en statistiek heeft zij ons van advies voorzien en de betrouwbaarheid van de schalen vastgesteld voor verschillende doelgroepen en leerjaren.

¹ Vragen met een asterisk zijn alleen voor leerjaar 3 en 4 bedoeld.

² Gehlbach, H., & Brinkworth, M. E. (2011). Measure twice, cut down error: A process for enhancing the validity of survey scales. *Review of General Psychology*, 15(4), 380-387; Yorke, M. (2016). The development and initial use of a survey of student 'belongingness,' engagement and self-confidence in UK higher education. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 41(1), 154-166; European Election Study. Schmitt, H., Hobolt, S., Brug, W., & Popa, S. (2022). European Parliament Election Study 2019, Voter Study. GESIS, Cologne. ZA7581; Claassen, C. et al., *Conceptualizing and Measuring Support for Democracy: A New Approach* (October 23, 2023).

Gebruik van de vragenlijst

De vragenlijst is in opdracht van OMO en met een bijdrage van Expertisepunt Burgerschap ontwikkeld door bureau Common Ground. Daarbij zijn scholen, docenten en methodologische experts betrokken. Riskchanger heeft de vragenlijst gedigitaliseerd.

Het intellectueel eigendomsrecht van *Zicht op Burgerschap* berust bij OMO. Andere scholen mogen de vragenlijst gebruiken. Voor digitale afname van de vragenlijst moet Riskchanger worden ingeschakeld. Daartoe kan contact worden opgenomen met Riskchanger via hepdesk@riskchanger.nl. Riskchanger biedt een benchmark zodat je je met andere scholen kan vergelijken.

Bureau Common Ground heeft de vragenlijst ontwikkeld. Voor duiding en interpretatie van de resultaten van de vragenlijst *Zicht op Burgerschap* kan bureau Common Ground worden ingeschakeld. Bureau Common Ground kan de school ook ondersteunen bij verdere stappen in het vormgeven van burgerschapsonderwijs. Voor de ontwikkeling van eventuele schoolspecifieke versies, moet bureau Common Ground worden ingeschakeld. Vragen kunnen aan info@bureaucommonground.nl worden gestuurd.

Hieronder vind je de vragenlijst met telkens de goede antwoorden onderstreept, en een cijfer voor hoog scorende antwoorden. Aan het eind van dit document vind je de instructies voor afname en hulp bij duiding en vervolgstappen.

Colofon

Deelnemers van het leernetwerk *Zicht op Burgerschap* waren: Niek Engbers, Marlotte Brouwers, Mathijs van Gestel, Pieter Laban, Robbie de Klerk, Ingrid Gröschke (allen OMO), Angélica Pardoén (OCW), Sjoerd Vrijburg (VO-raad), Coen Gelinck (Expertisepunt Burgerschap), dr. Samantha Bouwmeester, Eva Verschuur (bureau Common Ground) en dr. Bram Eindhoven (bureau Common Ground).

Zicht op Burgerschap

De vragenlijst

Inleiding voor leerlingen

Het doel van deze vragenlijst is om jullie kennis en mening over de democratie en onze samenleving in kaart te brengen. De vragenlijst is anoniem. Dit betekent dat niemand weet welke antwoorden je geeft.

In deze vragenlijst zijn er kennisvragen. Weet je niet zeker wat het antwoord op een kennisvraag is? Klik dan op het antwoord waarvan je denkt dat het klopt.

Er zijn ook vragen die gaan over wat je mening is. Er zijn geen goede of foute meningen. Veel succes met invullen!

Basale kennis over democratie, rechtsstaat en basiswaarden (schaal)

Democratie

1. Wat betekent het als een land een democratie is?
 - Dat de koning de baas is
 - Dat de rijken de baas zijn
 - Dat het volk de baas is
 - Dat je mag doen wat je wil

2. Ben je in Nederland verplicht om te gaan stemmen als je volwassen bent?
 - a. Ja, bij alle verkiezingen
 - b. Ja, maar alleen bij de Tweede Kamerverkiezingen
 - c. Nee, tenzij het belangrijke verkiezingen zijn
 - d. Nee, dat is niet zo

3. Wat is waar over verkiezingen?
 - Alleen mensen die geld verdienen mogen stemmen
 - Je moet 21 zijn om te mogen stemmen
 - Elke stem telt evenveel
 - Je moet geheim houden op welke partij je stemt

De rechtsstaat (inclusief gelijkheid)

4. Wie bepaalt in Nederland of er een nieuwe wet komt?
 - De koning
 - De minister-president
 - De Eerste en Tweede Kamer
 - De rechter

5. De overheid moet iedereen in gelijke gevallen gelijk behandelen.
 - Ja, dat is zo
 - Nee, dat is niet zo
 - Nee, de overheid mag een groep minder goed behandelen
 - Nee, daar zijn geen regels voor

6. De overheid moet zich aan de wet houden.
 - Ja, dat moet altijd
 - Ja, dat moet meestal
 - Nee, dat hoeft soms niet
 - Nee, dat hoeft nooit

Vrijheid

7. Mag je in Nederland alles doen wat je wil?
 - Ja
 - Nee

8. Mag je in Nederland alles zeggen wat je wil?
 - Ja
 - Nee

9. Mag je in Nederland alles denken wat je wil?

- Ja
- Nee

Solidariteit

10. Solidariteit betekent:

- Dat je voor jezelf opkomt
- Dat je voor anderen opkomt
- Dat je te weinig tijd hebt
- Dat je teveel tijd hebt

Gevorderde kennis over democratie, rechtsstaat en basiswaarden (schaal)

Democratie

11. Hoe word je minister-president van Nederland?

- Je moet een machtige familie hebben
- Je moet het meest populair zijn
- Je moet steun krijgen van een meerderheid in de Tweede Kamer
- Je moet de grootste partij worden bij de verkiezingen

12. Wat is een belangrijke stap om burgemeester van een gemeente te worden?

- Je moet de lokale verkiezingen winnen
- Je moet op gesprek komen bij de koning
- Je moet de gemeenteraad overtuigen dat je een goede burgemeester zou zijn
- Je moet steun hebben van belangrijke mensen in je gemeente

13. Je mag iemand betalen om voor jouw favoriete politieke partij te stemmen tijdens verkiezingen

- Klopt
- Klopt niet

14. Als je de grootste partij bent geworden bij de verkiezingen, heb je het recht om te bepalen wie minister-president wordt*

- Klopt
- Klopt niet

15. Wat is Nederland?*

- Een directe democratie
- Een indirecte democratie

16. Wat is een belangrijk nadeel als er 10 jaar lang geen verkiezingen zouden zijn?*

- Dan zijn er minder verkiezingsdebatten
- Dan zouden we moeilijk van slechte politieke leiders af kunnen komen
- Dan is er 10 jaar lang te weinig verandering
- Dan kost het organiseren van verkiezingen minder geld

Rechtsstaat (inclusief gelijkheid)

17. Stel dat er vandaag een nieuwe wet komt, waarin staat dat fietsen verboden is. En gisteren heb je gefietst. Mag de politie je dan straffen?

- Ja
- Nee

18. Waarom hoeven rechters tijdens rechtszaken niet te luisteren naar de politiek?*

- Omdat ze als rechter zelf de wet mogen bepalen
- Omdat ze mogen besluiten wat ze willen
- Omdat ze alleen hoeven te kijken naar wat de wet zegt
- Omdat politici het niet altijd met elkaar eens zijn

19. Wat betekent het dat iedereen voor de wet gelijk is?*

- Dat iedereen evenveel kans heeft om gelijk te krijgen
- Dat de rechter altijd goed moet luisteren naar wat er is gebeurd
- Dat de wetten voor iedereen op dezelfde manier gelden
- Dat iedereen dezelfde hoeveel tijd krijgt om te spreken voor de rechter

20. De regering wordt gecontroleerd op fouten*

- Klopt
- Klopt niet

21. Zijn de wetten in Nederland altijd eerlijk?*

- Ja, wat in de wet staat is altijd eerlijk
- Ja, want de wet geldt voor iedereen
- Nee, soms vinden we het eerlijker om de wet te veranderen
- Nee, de wet zegt namelijk niet over alles iets

22. Is vrijheid van meningsuiting voor een rechter belangrijker dan vrijheid van religie?*

- Klopt, de vrijheid van meningsuiting is belangrijker
- Klopt niet, ze zijn even belangrijk
- Klopt niet, vrijheid van religie is belangrijker

Vrijheid

23. Wat is verboden in Nederland?

- Protesteren
- Een groep mensen beledigen
- Staken
- Weigeren te gaan stemmen

24. De overheid bepaalt vooraf welke meningen je ziet op de televisie.

- Ja, dat is altijd zo
- Ja, dat is meestal
- Nee, dit is meestal niet zo
- Nee, dit klopt niet

25. De rechter mag een demonstratie verbieden als ...

- De rechter de mensen niet leuk vindt
- De rechter het onderwerp niet belangrijk vindt

- De rechter denkt dat er teveel chaos komt
- De rechter denkt dat er te weinig mensen komen opdagen

Solidariteit

26. Wat is een voorbeeld van solidariteit?

- Als je echt de tijd voor iemand neemt
- Mensen die geld inzamelen voor de voedselbank
- Twee mensen die van elkaar proberen te winnen met gamen
- Een scooter rijdt door rood licht

27. Wat is een voorbeeld van solidariteit?

- Dat iedereen zich aan de regels moeten houden
- Dat je vrij bent om je mening te geven
- Dat als je een dure operatie moet ondergaan, we daar samen voor betalen
- Dat iedereen dezelfde prijzen betaalt voor de boodschappen

Houdingen over democratie, rechtsstaat en basiswaarden (schaal)

Over de volgende stellingen mag je je mening geven. Er zijn geen goede of foute meningen.

Houding over democratie

28. Ik vind verkiezingen een eerlijke manier om de macht te verdelen.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

29. Als je 18 bent mag je stemmen op een politieke partij. Ik vind dat iedereen dat ook moet doen.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

30. Ik vind het belangrijker dat we een rijk land zijn dan dat we een democratisch land zijn.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

31. Als de meerderheid voor iets anders kiest dan ik, dan accepteer ik dat.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

32. Het is goed dat er verschillende politieke partijen zijn

- a. Eens 1
- b. Beetje eens 2
- c. Er tussenin 3
- d. Beetje oneens 4
- e. Oneens 5

Houding over de rechtsstaat

33. Het hebben van een sterke leider in de regering is goed voor Nederland. Zelfs als die leider zich niet aan de wet houdt.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4

- Oneens 5

34. De minister-president zou de baas over de rechters moeten zijn.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

Houding over vrijheid

35. Iedereen mag een eigen mening hebben, ook als ik het er niet mee eens ben.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

36. Je mag zeggen wat je wil, ook als dat ervoor zorgt dat er meer haat komt.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

37. Ik vind dat demonstreren verboden zou moeten worden

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

Houding over solidariteit

38. Ik vind dat je voor jezelf moet zorgen, in plaats van dat je om hulp vraagt.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

39. Als je hulp nodig hebt, vind ik dat anderen je moeten helpen.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

40. Ik vind dat mensen die te weinig geld hebben om te eten geholpen moeten worden.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3

- Beetje oneens 2
- Oneens 1

(De houdingen over gelijkheid zitten in de schaal Houdingen over diversiteit verwerkt)

Kennis over diversiteit (schaal)

Kennis over religie en levensbeschouwing

41. Je mag elk geloof hebben in Nederland.
- Ja, zolang je je aan de wet houdt
 - Ja, bijna elk geloof
 - Nee, de regering bepaalt of een religie mag bestaan
 - Nee, sommige religies zijn bij wet verboden
42. Je mag in Nederland op straat een hoofddoek dragen.
- Ja, dat mag in elke straat
 - Ja, dat mag in de meeste straten
 - Nee, dit kan verboden worden
 - Nee, dit is verboden
43. Voor sommige geloven gelden andere Nederlandse wetten.
- Ja, sommige geloven mogen minder van de wet
 - Ja, voor sommige geloven is er een speciale wet
 - Nee, de Nederlandse wetten zijn voor elk geloof gelijk
 - Nee, de Nederlandse wet zegt niets over geloof
44. Wat zijn de meeste mensen in Nederland?
- Niet gelovig
 - Christelijk
 - Moslim
 - Joods

Kennis over afkomst (cultuur, etniciteit en sociaal-economische status)

45. In Nederland mag je je eigen tradities en gewoontes (= cultuur) hebben.
- Ja, elke cultuur mag er zijn zolang je je aan de wet houdt
 - Ja, de meeste culturen mogen er van de wet zijn
 - Nee, voor sommige culturen zijn speciale wetten
 - Nee, sommige culturen zijn verboden
46. In Nederland moet je iedereen in gelijke gevallen op dezelfde manier behandelen. Het maakt bijvoorbeeld niet uit of iemand een Turkse, Surinaamse of Nederlandse familie heeft.
- Dat klopt, je mag anderen niet discrimineren
 - Dat klopt meestal
 - Dat klopt niet, je mag zelf weten hoe je iemand behandelt
 - Dat klopt niet, discrimineren is niet verboden
47. Of je uit de grote stad of van het platteland komt, maakt niet uit. Je hebt dezelfde rechten.
- Dat klopt
 - Dat klopt meestal
 - Nee, je hebt meer rechten als je uit een grote stad komt
 - Nee, je hebt meer rechten als je van het platteland komt
48. In Nederland is het nu zo dat meer kansen hebt als je rijke ouders hebt.

- Dat klopt
- Dat klopt niet, iedereen heeft dezelfde kansen
- Dat klopt niet, zolang je hard werkt heb je dezelfde kansen
- Dat klopt niet, of je ouders rijk zijn of niet maakt niet uit

Kennis over politieke gezindheid

49. Bij verkiezingen mag je in Nederland zelf bepalen op welke partij je stemt.

- Ja, dat klopt
- Ja, maar alleen als je er genoeg vanaf weet
- Nee, je moet luisteren naar je vrienden
- Nee, het is verboden om op sommige partijen te stemmen

50. Iedere volwassene in Nederland mag een politieke partij beginnen.

- Ja, dat mag altijd
- Ja, als je toestemming krijgt van de overheid
- Nee, dat mag niet zomaar
- Nee, er zijn al genoeg politieke partijen

51. Stel, je wil bij een bakker in je dorp of stad gaan werken. Mag die bakker je de baan weigeren omdat je op een bepaalde politieke partij stemt?

- Ja, dat mag
- Dat mag soms, hangt af van welke politieke partij
- Dat mag soms, als het een belangrijke baan is
- Nee, dat mag niet

Kennis over beperkingen

52. Mensen die blind zijn hebben dezelfde rechten als ieder ander volgens de wet.

- Dat klopt
- Dat klopt in de meeste gevallen
- Nee, ze mogen niet stemmen
- Nee, ze hebben minder rechten

53. Ook als je geestelijk gehandicapt bent heb je recht op onderwijs.

- Dit klopt helemaal
- Dit klopt een beetje
- Dit klopt niet, je hoeft niet naar school
- Dit klopt niet, je mag niet naar school

Kennis van geslacht, gender en seksuele identiteit

54. In Nederland mogen mannen met mannen trouwen, en vrouwen met vrouwen.

- Klopt
- Klopt niet

55. Volgens artsen kun je alleen man of vrouw zijn

- Klopt
- Klopt niet

Kennis van discriminatie in het algemeen

56. Wie van deze groepen wordt het vaakst gediscrimineerd in Nederland?

- Turkse en Marokkaanse Nederlanders

- Surinaamse Nederlanders
 - Mensen met een Nederlandse afkomst
 - Ze worden even vaak gediscrimineerd
57. Wie van deze groepen wordt het vaakst gediscrimineerd in Nederland?
- Moslims
 - Christenen
 - Ze worden even vaak gediscrimineerd
 - Ze worden niet gediscrimineerd
58. Wie van deze groepen wordt het vaakst gediscrimineerd in Nederland?
- Homo's
 - Hetero's
 - Ze worden even vaak gediscrimineerd
 - Ze worden niet gediscrimineerd
59. Wat staat er in de grondwet over gelijke behandeling?
- Dat mensen in gelijke situaties, gelijk behandeld moeten worden
 - Dat de overheid soms mag discrimineren
 - Dat bedrijven soms mogen discrimineren
 - Er staat niets in de grondwet over gelijke behandeling
60. Wat is geen voorbeeld van discriminatie?
- Alleen mensen met blauwe ogen mogen lid worden van de voetbalclub
 - Alleen mensen met een donkere huidskleur krijgen korting in de supermarkt
 - Alleen mensen met een handicap mogen naar het zwembad
 - Michel vindt alleen meisjes met bruine ogen leuk

Houdingen over diversiteit (schaal)

Houding ten opzichte van religieuze/levensbeschouwelijke diversiteit

61. Sommige geloven zijn beter dan andere geloven.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

62. Als je nergens in gelooft ben je slimmer dan als je wel ergens in gelooft.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

63. Ongelovige mensen zijn net zoveel waard als gelovige mensen.

- Eens 5
- Beetje eens 3
- Nee, mensen die geloven zijn meer waard 1
- Nee, ongelovige mensen zijn meer waard 1

64. Als je in Nederland gelovig wil zijn, moet je respecteren dat een ander ongelovig kan zijn.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

65. Sommige gelovigen zijn minder waard dan andere gelovigen.

- Mee oneens, iedereen is evenveel waard 5
- Eens, ik vind christenen minder waard 1
- Eens, ik vind joden minder waard 1
- Eens, ik vind moslims minder waard 1

Houding over afkomst

66. Stel, je krijgt een nieuwe klasgenoot. Voor wie heb je het meeste respect?

- Een nieuwe klasgenoot met een Turkse achtergrond 1
- Een nieuwe klasgenoot met een Marokkaanse achtergrond 1
- Een nieuwe klasgenoot met een Surinaamse achtergrond 1
- Een nieuwe klasgenoot met een Nederlandse achtergrond 1
- Ik heb voor elke nieuwe klasgenoot evenveel respect 5

67. Ik ga liever om met een klasgenoot met rijke ouders dan met arme ouders.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4

- Oneens 5

68. Mensen die naar de universiteit zijn gegaan zijn betere mensen dan mensen die een mbo-opleiding hebben gedaan.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

69. Mensen die veel geld verdienen moeten meer respect krijgen dan mensen die weinig geld verdienen.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

70. Als er niet genoeg banen zijn voor iedereen.

- Dan moeten de banen naar migranten gaan 1
- Dan moeten de banen naar mensen gaan die hier al lang wonen 1
- Dan moet het niet uitmaken of je migrant bent of niet 5

71. Als er niet genoeg woningen zijn voor iedereen.

- Dan moeten de woningen gaan naar migranten gaan 1
- Dan moeten de woningen naar mensen die hier al lang wonen gaan 1
- Dan moet het niet uitmaken of je migrant bent of niet 5

Houding over beperkingen

72. Kinderen die blind zijn of in een rolstoel zitten moeten ook mee kunnen doen op school.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

Houding over politieke gezindheid

73. Ik praat graag met mensen die andere meningen hebben dan ik.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

74. Als mijn klasgenoten ergens een hele andere mening over hebben dan ik, dan praat ik daar liever niet over.

- Eens 1
- Beetje eens 2

- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

Houding over geslacht, gender en seksuele identiteit

75. Als het mij vraagt, moeten we het verbieden dat mannen met elkaar mogen zoenen op straat.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

76. Ik vind dat je mag zelf kiezen van wie je houdt.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

77. Ik vind het stom als mensen niet duidelijk een jongen of meisje zijn.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

78. Als er niet genoeg banen zijn voor iedereen.

- Dan moeten de banen naar mannen gaan 1
- Dan moeten de banen naar vrouwen gaan 1
- Dan moet het niet uitmaken of je man of vrouw bent 5

79. Mannen gebruiken vaker geweld dan vrouwen. Daarom zou de rechter een man die geweld gebruikt harder moeten straffen dan een vrouw die geweld gebruikt.

- Eens 1
- Beetje eens 2
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 4
- Oneens 5

Schoolcultuur schalen en overige vragen

Thuisgevoel (sense of belonging, schaal)

80. Ik voel me welkom op mijn school.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

81. Het voelt alsof ik erbij hoor in mijn klas.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

82. Andere leerlingen vinden het leuk om met mij om te gaan in de pauze.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

83. Leraren gaan fijn met mij om.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

84. Ik heb het gevoel dat leraren en klasgenoten mij goed kennen.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

Gevoel van individuele invloed (subschaal a)

85. Ik zeg het als ik het ergens mee oneens ben in de klas.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

86. Als iets oneerlijks gebeurt, dan doe ik daar wat aan.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3

- Beetje oneens 2
- Oneens 1

87. Als iemand wordt buitengesloten omdat hij of zij er anders eruitziet, dat doe ik daar wat aan.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

88. Als iemand wordt uitgescholden vanwege diens huidskleur, dan doe ik daar wat aan.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

89. Als ik zie dat iemand gepest wordt, weet ik wat ik kan doen om het te stoppen.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

Gevoel van invloed – ervaren responsiviteit (subschaal b)

90. Als ik ergens mee zit op school, dan heeft het zin om daar met een leraar over te praten.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

91. Als onze klas vindt dat iets anders moet in de les, dan doen onze leraren daar meestal iets mee.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

92. Op onze school wordt er goed geluisterd naar wat leerlingen belangrijk vinden.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

Waarden (losse vragen, geen schaal)

93. Ik vind het belangrijk om voor mezelf op te komen.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

94. Ik vind het belangrijk dat mensen zich aan de regels houden.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

95. Ik vind het belangrijk om voor anderen te zorgen.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

96. Ik vind het belangrijk dat we op een eerlijke manier met elkaar omgaan.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

97. Ik vind wat goed is voor de groep belangrijker dan wat goed is voor mij.

- Eens 5
- Beetje eens 4
- Er tussenin 3
- Beetje oneens 2
- Oneens 1

Vaardigheden (losse vragen, geen schaal)

98. Zou je beter willen worden in je mening geven?

- Ja 4
- Een beetje 3
- Niet echt 2
- Nee 1

99. Zou je beter willen worden in uitleggen waarom je iets vindt?

- Ja 4
- Een beetje 3
- Niet echt 2
- Nee 1

100. Zou je beter willen worden in naar anderen luisteren?

- Ja 4
- Een beetje 3

- Niet echt 2
 - Nee 1
101. Zou je beter willen worden in ruzies oplossen?
- Ja 4
 - Een beetje 3
 - Niet echt 2
 - Nee 1
102. Zou je beter willen worden in nee zeggen als je iets niet wil doen?
- Ja 4
 - Een beetje 3
 - Niet echt 2
 - Nee 1
103. Zou je beter willen worden in voor anderen zorgen?
- Ja 4
 - Een beetje 3
 - Niet echt 2
 - Nee 1

Zicht op Burgerschap

Afname instructie

Beste docent,

Wat leuk dat je de vragenlijst *Zicht op Burgerschap* gaat afnemen. Deze instructies zijn bedoeld om dat zo soepel mogelijk te laten verlopen.

Goed om te weten: waarom zou je deze vragenlijst afnemen?

Het korte antwoord: zodat je als school inzicht krijgt in waar leerlingen staan qua burgerschap. En je daarna gericht je burgerschapsonderwijs kan doorontwikkelen of complimenten uit kan delen aan collega's. Het is een manier om invulling te geven aan de wettelijke plicht om kwaliteitszorg voor burgerschap te organiseren.

Hoe lang duurt de vragenlijst?

Tijdens de ontwikkeling van deze vragenlijst bleek dat leerlingen gemiddeld ongeveer 25 minuten doen over het invullen van de vragenlijst. Nu is niet elke leerling gemiddeld: een leerling kan er ook 10 minuten langer over doen. Daarnaast duurt het altijd even voor je hebt uitgelegd wat je gaat doen, dus als je een lesuur reserveert voor afname zit je sowieso goed. Het kan zijn dat je dan nog wat tijd overhoudt.

Wat vertel ik tegen mijn leerlingen?

Je kan vertellen dat dit een vragenlijst is die gaat over wat je op school leert over samenleven. Dat er kennisvragen zijn, maar ook vragen waarin leerlingen hun mening mogen geven. Als je om je mening wordt gevraagd is er geen goed of fout: je mag gewoon je eigen mening geven. Je krijgt ook geen cijfer voor de vragenlijst. School gebruikt de uitkomsten om te kijken hoe we het doen en wat er beter kan.

Wat zijn goede omstandigheden om de vragenlijst af te nemen?

Dit kun je zelf het beste inschatten, maar

1. Zorg in elk geval dat leerlingen rustig en geconcentreerd kunnen werken.
2. Reserveer voor een les een lokaal met computers. Gebruiker leerlingen laptops? Laat ze die dan meenemen naar de les.
3. Iedereen kan de vragenlijst afnemen, als je een maatschappijvak geeft is dat een pré.

Hoe neem je de vragenlijst af?

1. Zorg ervoor dat iedereen toegang tot de vragenlijst heeft voordat je begint.
2. Zorg ervoor dat leerlingen ongestoord en in stilte kunnen werken. Als ze vragen over de vragenlijst hebben, laat ze hun hand opsteken zodat je de vraag 1 op 1 kan beantwoorden.
3. Sommige leerlingen zullen eerder klaar zijn. Bedenk en vertel ze van tevoren wat nodig is om te voorkomen dat ze andere leerlingen gaan sturen, zoals in stilte het lokaal verlaten of dat ze iets voor zichzelf gaan doen.

In hoeverre mag ik leerlingen helpen?

Als leerlingen iets niet snappen dat nodig is om de vragenlijst in te vullen of een vraag te begrijpen, dan kun je ze op weg helpen. Let op: dat is niet de bedoeling als ze worden gevraagd wat dat woord betekent. Solidariteit is bijvoorbeeld een begrip dat niet elke leerling kent – maar ook een woord dat je niet uit mag leggen, omdat we willen toetsen of leerlingen het

kennen. In dat geval kun je leerlingen zeggen dat ze kunnen invullen wat ze denken dat het juiste antwoord, zelfs als dat een gokje is.

Ik wil de vragenlijst graag in twee delen afdelen, wat moet ik doen?

Dat kan. Neem dan contact op met Riskchanger, die de vragenlijst heeft gedigitaliseerd. Dat kan op helpdesk@riskchanger.nl.

Ik heb een technische storing, wat moet ik doen?

Wat vervelend. Neem contact op met helpdesk@riskchanger.nl en zij helpen je verder.

Zicht op Burgerschap

Hulp bij duiding & vervolgstappen

Beste docent en/of schoolleider,

Je hebt zojuist de resultaten van de vragenlijst *Zicht op Burgerschap* ontvangen. Dat geeft hopelijk veel inzicht. Het roept wellicht ook nieuwe vragen op. Daarom geven we hier een paar tips en tricks voor de duiding van de resultaten en het formuleren van vervolgstappen.

Hoe moet ik de resultaten lezen?

De beste manier om de resultaten te lezen door eerst te kijken naar de volgende schalen:

- Basiskennis van de democratie, rechtsstaat en basiswaarden
- Gevorderde kennis van de democratie, rechtsstaat en basiswaarden
- Houdingen ten aanzien van de democratie, rechtsstaat en basiswaarden
- Kennis van diversiteit
- Houdingen ten aanzien van diversiteit

Je kan daarbij kijken naar de gemiddeldes én naar de spreiding. Want als er grote verschillen zijn tussen leerlingen uit dezelfde klassen, kan dat een aanwijzing zijn dat het onderwijs nog beter kan. Deze schalen geven zicht op de belangrijkste inhoudelijke eisen uit de wet Verduidelijking Burgerschapsopdracht. Je kan vervolgens kijken of er specifieke vragen zijn waar je leerlingen relatief laag op scoren.

Daarnaast kun je kijken naar de *thuisgevoel*, *gevoel van invloed* en *ervaren responsiviteit* schalen. Die werpen licht op onderdelen van je schoolcultuur. Je kan bovendien bekijken welke burgerschapsvaardigheden leerlingen nog meer zouden willen leren en welke waarden ze belangrijk vinden.

Mijn leerlingen scoren niet goed op onderdeel X! Is dat erg?

Dat kun je zelf het beste beoordelen, met behulp van deze inzichten:

1. Het kan zijn dat je het onderwerp of leerdoel pas in een later leerjaar behandelt. Dan is het niet erg dat leerlingen op dit onderdeel relatief laag scoren.
2. Als het om een houding gaat heb je als school invloed, maar die invloed is beperkt. Het kan dus zijn dat je leerlingen zijn beïnvloed door hun ouders, vrienden of (sociale) media. Maar als je er helemaal geen onderwijs over geeft, ook niet in latere leerjaren, kun je vragen van de Inspectie verwachten.

Het is een wettelijke eis dat je aan kennis van en respect voor de democratie, rechtsstaat, basiswaarden en diversiteit werkt. Dus daar moet je in elk geval werk van maken.

Hoe moet ik de scores op een specifieke vraag uit de vragenlijst interpreteren?

De vragenlijst geeft betrouwbare resultaten op het niveau van de schalen, niet op het niveau van individuele vragen of deelschalen. Je kan gerust kijken naar hoe je leerlingen op specifieke vragen scoren, zolang je dat in je achterhoofd houdt.

Maar leerlingen mogen deze mening toch hebben?

Soms staat er een stelling in de vragenlijst die bijvoorbeeld gebruikt wordt om te meten welke mate leerlingen voor gelijke rechten zijn, zoals *'Als het mij vraagt, moeten we het*

verbieden dat mannen met elkaar mogen zoenen op straat. Het klopt dat je in Nederland deze mening mag hebben, ook al is het een intolerante mening. De wet Verduidelijking Burgerschapsopdracht vraagt tegelijkertijd van scholen om respect voor de rechtsstaat, de basiswaarde gelijkheid en respect voor 7 types diversiteit te bevorderen. Dit soort vragen geven tezamen een indicatie of je leerlingen respect voor die zaken hebben.

Waarom gaat de vragenlijst in op zoveel verschillende types diversiteit?

Omdat de wetgever van scholen verwacht dat scholen kennis van en respect voor deze 7 types diversiteit bevorderen. Om precies te zijn: het onderwijs moet zich herkenbaar richten op 'het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.' Let op, de schaal als geheel is betrouwbaar, de vragen over specifieke types diversiteit geven een aanvullend beeld van hoe je leerlingen scoren.

Wat zeggen de bevindingen over onze schoolcultuur?

In de vragenlijst zijn er vragen die ingaan op de mate waar leerlingen zich thuis voelen (ook wel: *sense of belonging*) en de mate waarin ze ervaren dat ze invloed hebben op hun directe omgeving (*gevoel van invloed*) en de mate waarin ze leraren en school als responsief ervaren (*ervaren responsiviteit*). Deze vragen geven je dus inzicht in hoe aspecten van de schoolcultuur die van belang zijn voor de ontwikkeling van burgerschap wordt ervaren door je leerlingen.

Het is belangrijk om bij deze vragen niet alleen naar het gemiddelde te kijken. Ook als een paar leerlingen zich echt niet thuis voelen op school, kan dat een goede reden zijn om te onderzoeken wat er aan de hand is.

Mijn leerlingen scoren op alle vlakken goed of zelfs bovengemiddeld. Zijn we dan klaar?

Dat hoeft niet zo te zijn, om verschillende redenen:

Ten eerste wordt niet alles wordt gemeten in deze vragenlijst. Zo moet je als school leerlingen leren omgaan met botsende basiswaarden. Maar dat is een vaardigheid die zich minder goed laat meten via een vragenlijst.

Ten tweede biedt de wet je de ruimte om zelf te bepalen welke sociale en maatschappelijke competenties je wil onderwijzen. Als gevolg hiervan kunnen de gekozen sociale en maatschappelijke competenties per school kunnen verschillen. In deze vragenlijst hebben we daarom een paar vragen opgenomen waarmee leerlingen kunnen aangeven wat ze graag zouden willen leren. Of ze deze vaardigheden beheersen, meten we niet.

Ten derde hangt het van je eigen ambities af. Deze vragenlijst richt zich op de wettelijke eisen voortvloeiend uit de wet Verduidelijking Burgerschapsopdracht. Je kan als school de lat hoger leggen en ook schoolspecifieke doelen stellen. Of je die haalt, kunnen we op basis van deze vragenlijst niet zeggen.

Ten slotte leert de ervaring dat sommige kwesties niet goed via een vragenlijst te achterhalen zijn. Dat geldt bijvoorbeeld voor ervaren racisme of seksisme. Als leerlingen zich ongelijk behandeld voelen op school, komt dat niet altijd naar voren in vragenlijsten. Het maakt namelijk veel uit hoe je het vraagt en wie het vraagt. Daarom raden we je aan ook altijd een vorm van kwalitatieve kwaliteitszorg te hanteren, zoals focusgroepen of klankbordgesprekken.

Hoe kan ik ons onderwijs verbeteren?

Soms behandel je een onderwerp uit de vragenlijst nog niet. Dan is dat onderwerp wel gaan behandelen goede eerste stap. Soms kun je de lessen op school nog verbeteren, verder toespitsen of ervoor zorgen dat het geleerde beter beklijft. En het kan zijn dat je beter wil worden in het ontwerpen of geven van lessen. Of dat je collega's daar behoefte aan hebben. Dan kun je gericht aan professionalisering gaan werken. Hoe doelgerichter je dat doet, hoe beter.

Ik wil graag wat hulp bij de duiding of bij vervolgstappen. Kan dat?

Ja, dat kan. De vragenlijst is door bureau Common Ground ontwikkeld in samenwerking met het leernetwerk. Bureau Common Ground kan je ondersteuning bieden bij de duiding en andere vervolgstappen. Je kan ons mailen op info@bureaucommonground.nl.